

MÉLYPATAKI GÁBOR

Minimálbér – minimáljövedelem – feltétel nélküli alapjövedelem?¹

Minimum Wage – Minimum Income – Unconditional Basic Income?

Abstract: Changes in the labour market have marked features that are important for previous eras. These changes are primarily changes as digitalization comes to the fore, which significantly changes the structure of the labour market. The time lag between job losses and new jobs created due to new technologies, as well as possible retraining, will result in an intermediate time interval. This time interval for maximum service will be characterized by a low-skilled workforce. Starting out, however, from the principle of state social welfare, we cannot leave these persons without benefits. The question was made especially topical by the COVID-19 epidemic, which also reached Europe in the spring of 2020. In several countries, basic income or -similar social benefits have been introduced. The reason for this move is the significant employment crisis that has resulted in the lockdown used by some countries to stop the spread of the virus. The basic income is, however, only one element of the system, which is why it is necessary to examine the issue in relation to the minimum wage and minimum income.

Keywords: COVID-19, minimum wage, UBI, minimum income, employment crisis

Összefoglaló: A munkaerőpiaci változások a korábbi korszakokhoz képest markáns jellemzőkkel bírnak. Ezek a változások elsősorban a digitalizáció előtérbe kerülésével végbemenő változások, melyek jelentős mértékben fogják átalakítani a munkaerőpiaci struktúrát.² Az új technológiák alkalmazása miatt megszűnő és létrejövő új munkahelyek közötti időeltolódás, illetve a munkavállalók átképzése egy köztes időintervallumot fog eredményezni. Ezen időintervallum maximális igénybevétele leginkább az alacsonyan képzett munkaerőre lesz jellemző. Az állami szociális gondoskodás elvételéből kiindulva azonban nem hagyhatjuk ezeket a személyeket ellátás nélkül. A kérdést igazán aktuálissá a 2020 tavaszán Európát is elérő Covid-19 járvány tette. Több országban is alapjövedelmet vagy ahhoz hasonló szociális ellátást vezettek be. Ennek a lépésnek az oka az a jelentős mértékű foglalkoztatási válság, mely annak a lezárásnak (lock down) a következménye, melyet az egyes országok a vírus terjedésének megállítása miatt alkalmaztak. Az alapjövedelem azonban csak egyik eleme a rendszernek, ezért a minimálbér és a minimáljövedelem viszonylatában szükséges vizsgálnunk a kérdést.

Kulcsszavak: Covid-19, minimálbér, FNA, minimáljövedelem, foglalkoztatási válság

¹ A tanulmány a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal által támogatott *K 120158, K_16 kutatási témapályázat – A kiszolgáltatottabb fél helyzete a munkavégzési jogviszonyokban az európai és a magyar szabályozás tükrében* keretében készült.

² VALLASEK Magdolna: *Digitalizáció a munkajogban, munkavállalók a közösségi oldalakon – adatvédelem, szabályozás és dilemmák*, Symbolon, 2018/34, 89–100.; VALLASEK Magdolna: *Digitális munkahely – a jövő munkahelye?*, Symbolon, 2019/36, 63–73.

1. Bevezetés

2020 egyik mottója a #maradjotthon lett. Ennek oka, hogy az új típusú koronavírus egyik támadási területe a humánmunkaerő. A #maradjotthon mozgalom keretében sokan tértek át a home office és a távmunkavégzés metódusára. Mindezekon felül az a mobilitás, mely a korábbi időszakot jellemezte, szinte a nullára esett vissza. A foglalkoztatási válság okán szinte teljes iparágak nullázódtak le (turizmus, vendéglátás, előadó-művészet). Ezekben az iparágakban, de más iparágakban is sokan veszítették el a munkájukat. Jellemzően olyan munkákról van szó, melyek home office-ból vagy távmunkavégzés keretében nem végezhetőek. Ezek a hatások kifejezetten sokként érték a hazai munkaerőpiacot is. A válság elsősorban tipikusan azt a réteget érintette, amelyik nem rendelkezik megtakarításokkal. Az állásukat elvesztők közül nagyon sokan nem voltak jogosultak munkanélküli ellátásra, vagy aki jogosult is volt, azok jelentős része is csak egy alpellátásra az adott iparágban megvalósuló fekete vagy szürke foglalkoztatás okán. Több európai államban is felmerült a feltétel nélküli alapjövedelem bevezetésének a gondolata.³ A fentieket annyiban pontosítani szükséges, hogy a feltétel nélküliség nem jelenik meg az összes bevezetni készülő, vagy kísérleti szinten ezzel foglalkozó ország koncepciójában. Így inkább mondható az, hogy az alapjövedelem gondolata merült fel, melyet egyes államok akár feltétel nélküli formában is el tudnak képzelni. Természetesen nem önmagában a járvány generálta, hanem az annak következtében bekövetkező foglalkoztatási válság. Az alapjövedelem gondolata az utóbbi években már közbeszéd tárgya volt a munkaerőpiac digitalizációjának és a gig economy tükrében is.

A munkaerőpiac digitalizálása vonatkozásában olyan kérdések merültek fel, mint az átképzési időszakban a pénzbeli és a természetbeni ellátások sajátos összekapcsolásának a szükségessége.⁴ A szakirodalom felveti az alapjövedelem bevezetésének a kérdését az ilyen időszakokra. A kérdés, hogy megfelelő eszköz lehetne-e az átmeneti időszakban, illetve szükséges-e egy ilyen ellátás kiterjesztése a társadalom egészére? Éppen emiatt lépett előtérbe 2020 tavaszán is a kérdés, hiszen a járvány következtében hirtelen átmeneti időszak alakult ki. Egy friss kutatás is azt mutatja, hogy a megváltozott életkörülmények és a megváltozott munkaerőpiaci körülmények új szemléletet követelnek meg az államoktól és a vállalkozásoktól. A vállalatoknak és a kormányoknak biztosítaniuk kell a megfelelő szociális hálót.⁵ A kérdés az, hogy miként képzeljük el ezt a szociális hálót, milyen elemei legyenek? Jelen tanulmány keretei között ugyan nem tudok erre válaszolni, de fontosnak tartom kiemelni azt a két fogalmat, melyek

³ *Havi 1200 euró munka nélkül – Németországban is elindul a nagy kísérlet*, <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200820/havi-1200-euro-munka-nelkul-nemetorszagban-is-indul-a-nagy-kiserlet-445568> (letöltés ideje: 2020.09.05); *Alapjövedelem és koronavírus*, <https://ujjegylenloseg.hu/alapjovedelem-es-koronavirus/> (letöltés ideje: 2020. 09. 05.)

⁴ MÉLYPATAKI Gábor, LIPTÁK Katalin: *Munkajogi és gazdasági kihívások a jövő munkaerőpiacán*, International Journal of Engineering and Management Science / Műszaki és Menedzsment Tudományi Közlemények, 2020/1, 120–134.

⁵ *Resetting the Future of Work Agenda: Disruption and Renewa in a Post-COVID World – White paper october 2020*, http://www3.weforum.org/docs/WEF_NES_Resetting_FOW_Agenda_2020.pdf (letöltés ideje: 2020. 10. 27.)

meghatározó elemei lehetnek az új vagy megújított rendszereknek. Az egyik a minimálbér, a másik az alapjövedelem.

Olyan kérdésekkel találjuk magunkat szembe, mint: „*Ha bevezetésre kerül az alapjövedelem valamilyen formában, akkor az hogyan hathat a minimálbér-szabályokra?*” A kérdés azért is aktuális, mivel az Európai Unióban az európai minimálberről szóló kezdeményezés elhalni látszott több ok miatt is, de a digitalizációról és az új technológiák munka világában történő alkalmazásáról szóló egyéb dokumentumaiban rendre megjelenik a (feltétel nélküli?) alapjövedelem (basic income) bevezetésének a kérdése.⁶ A vizsgálatunk további apropója Ursula von Leyennek, az Európai Unió Bizottsága elnökének 2020. szeptember 16-i beszéde, melyben kiemelte, hogy az Európai Unió Bizottsága javaslatot kíván előterjeszteni a tagállamok támogatására a minimálbérek keretének létrehozását illetően. Mindenkinek hozzáférést kell biztosítani a minimálbérhez vagy kollektív szerződések, vagy törvényben előírt minimálbérek révén. Kiemelte, hogy támogatja a kollektív tárgyalásokat, és a javaslat teljes mértékben tiszteletben fogja tartani a nemzeti kompetenciákat és hagyományokat.⁷

A választ arra érdemes keresni, hogy a két intézmény milyen hatással lehet egymásra, illetve hogy melyik lenne a hatékonyabb eszköz akár egy univerzális európai minimál standardként, akár a nemzeti jogban. További kérdés, hogy elképzelhető-e akár a két megoldás kombinálása? Mind a minimálbér meghatározása, mind az alapjövedelem egymástól teljesen eltérő beállítottságot feltételez, ami önmagában nem kellene hogy probléma legyen, de mindig figyelembe kell venni az egyes megoldásokat övező politikai felhangot és környezetet is, ami legalább annyira fontos, mint a szakmai megvalósíthatóság.

2. Minimálbér

A minimálbér egy elég régóta létező foglalkoztatáspolitikai jogintézmény, melyet szokás kötelező legkisebb bérnek vagy kötelező bérnek is nevezni.⁸ A minimálbér szerepe, hogy a munkavállalók megfelelő élethez való jogát biztosítsa. Másfelől, ahogy azt Nyerges Éva is kiemeli, a minimálbér valójában nem más, mint szociális célú beavatkozás a tökéletes versenybe és a természetes piaci mechanizmusokba. Mindezt kiegészíti azzal, hogy a minimálbér intézménye talán a leginkább kézzelfogható példája annak

⁶ Christopher PISSARIDES: *A: The Future of Work in Europe*, https://ec.europa.eu/economy_finance/bef2019/press/documents/pissarides_tps_speech_en.pdf (letöltés ideje: 2020. 09. 05.); az Európai Parlament Jelentése a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról [2015/2103(INL)] 44. pont.

⁷ Ursula VON LEYEN: *State of the Union*, Parliament Plenary Brussels, 16 September 2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_20_1655 (letöltés ideje: 2020. 10. 27.)

⁸ Jelen tanulmány keretei között nem térek ki a garantált bérminimumra, mely a minimálbér egy speciális formájaként is értelmezhető. Lásd. PRUGBERGER Tamás, CSÁK Csilla, TÓTH Hilda: *Hungarian legal regulation of workers' guaranteed payments in cases of employer insolvency – A review in the light of EC Directive 80/987*, *South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, 2002/2, 95–100.

a nyilvánvaló érdekelletének, amelyben a munkajog egyensúlyt kíván teremteni.⁹ Ez a fentebb említett kettősség nem véletlen. A minimálbér szabályozása iránti igény már elég korán megjelent, még hozzá a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) 1928-as ülésszakaszán, ahol a 26. számú egyezmény a legkisebb munkabérek megállapítására vonatkozó eljárásról szól, melyet hazánk az 1932. évi XIX. tc.-ben ratifikált és a magyar jog részévé tett. A kötelező legkisebb bér állami szabályozása a munkajog történetében az egyik legjelentősebb olyan lépések közé tartozik, mely az állami beavatkozás korszakához kapcsolható. Ez még úgy is igaz, hogy a fent említett ILO-egyezmény főleg technikai részletező jellegű jogi dokumentum volt. Joggal merülhet fel a kérdés, hogy mi szükség volt arra, hogy az állam ilyen mélyen beavatkozzon a felek kapcsolatába. Ennek okát részben a 26. számú ILO-egyezmény által megfogalmazott, máig is érvényes gondolatok alapozzák meg. A vizsgált ILO-egyezmény szerint a szerződő államok olyan eljárásokat kötelesek létesíteni vagy fenntartani, amelyek lehetővé teszik a legkisebb munkabérek megállapítását a foglalkoztatott munkavállalók javára, olyan ipari ágazatokban vagy iparágak részeiben (különösen az otthoni munkavégzéssel kapcsolatban), amely szektorokban a munkabéreknek akár munkajogi szabályok vagy munkaszerződések által, akár más úton való megállapítására vonatkozóan hatékony eljárásuk nincs, s amely gazdasági ágazatokban a munkabérek rendkívül alacsonyok.¹⁰ Az idézett korai szabályozás csak az ipar egy részére terjedt ki. Az ILO 131. számú egyezménye és a hozzá kapcsolt 135. számú ajánlás már egy általános, minden munkavállalóra kiterjedő minimálbérrendszer kidolgozását írja elő.¹¹ Az egyezmény 2. cikke szerint a legkisebb munkabéreknek törvény erejével kell bírniuk, és nem csökkenthetők, valamint az alkalmazásuk elmulasztása a felelős személlyel vagy személyekkel szembeni megfelelő büntető vagy egyéb intézkedéseket kell hogy vonjon maga után.

A legtöbb európai államban létezik minimálbér. Mindenhol eltérő és adott ország-specifikus jellemzőket vonnak be a mértékének meghatározásába. Jó példa erre, ha összevetjük a 2020 szeptemberében Genf városában bevezetett minimálbér összegét,¹² és mondjuk egy kelet-európai országban bevezetett minimálbér szabályait és mértékét.¹³ A minimálbér szabályozásának az alapja a megfelelő szintű életszínvonal biztosítása a munkából élők számára. Ehhez nyújt segítséget és igazodási pontot a minmálbér. A minimálbér összegét több jelenség befolyásolja. Magyarországon az elmúlt években a munkaerőhiány jelentette a felhajtóerőt, aminek hatása van az általános bérszintre

⁹ NYERGES Éva: *Az állam gazdasági jogalkotásának céljai és hatásai a bérszintekre: a minimálbér és garantált bérminimum aktuális kérdései = A gazdasági jogalkotás aktuális kérdései*, Budapest, Magyarország, szerk. GLAVANITS Judit, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.

¹⁰ ILO 26. sz. egyezmény. 1. cikk.

¹¹ GYULAVÁRI Tamás (szerk.): *Munkajog*, ELTE Eötvös, Budapest, 2013, 328.

¹² *Genfben bevezetik a minimálbért, átszámítva havi 1,3 millió forintot*, <https://24.hu/kulfold/2020/09/28/genf-minimalber-szavazas/> (letöltés ideje: 2020. 10. 27.); *Mise en œuvre de la loi sur le salaire minimum dans le canton de Genève*, <https://www.ge.ch/document/mise-oeuvre-loi-salaire-minimum-canton-geneve> (letöltés ideje: 2020. 10. 27.)

¹³ *Minimum wages, July 2010 and July 2020*, [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Minimum_wages,_July_2010_and_July_2020_\(EUR_per_month_and_%25\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Minimum_wages,_July_2010_and_July_2020_(EUR_per_month_and_%25).png), (letöltés ideje: 2020. 10. 27.)

is. De ez nincs egyforma hatással mindenkire, így egyéb kiemelten fontos társadalmi jelenségekkel is foglalkoznunk szükséges.

A minimálbér szabályainak tárgyalásánál azonban nemcsak a klasszikus munkajogi elvek érvényesülése fontos, hanem a társadalmi hatásainak vizsgálata is. A minimálbérrel összefüggő közbeszéd egyik tárgya az uniós minimálbér mellett a dolgozói szegénység jelensége. A dolgozói szegénység jelenti egyrészt azt a kérdést, melyet a Friedrich-Ebert-Stiftung összefoglalója is kiemel: egy embernek/családnak mekkora bevétellel kell rendelkeznie havonta, hogy a XXI. századi európai normákhoz igazodó életet tudjon élni.¹⁴ A European Anti-Poverty Network (EAPN) 2013-ban kiadott állásfoglalása szerint a dolgozói szegénység definíciója az alábbi: „Azon munkáltatott személyek aránya, akiknek megfeleltetett rendelkezésre álló (szociális transzferek utáni) jövedelme alulmúlja a szegénységi veszélyeztetettség küszöbét, melyet az országos rendelkezésre álló mediánjövedelem 60%-ánál állapítunk meg.”¹⁵ A rendelkezésre álló jövedelem nagyságát az Eurostat meghatározása alapján szükséges vizsgálnunk.

De hogyan is kerül képbe a dolgozói szegénység az ipar 4.0 és a Covid-19 miatt kialakult munkaerőpiaci helyzetben? Egyrészt a munkafolyamatok automatizálása rövid távon nagyon sok munkahely elvesztésével jár majd együtt. Ezek a változások amúgy is a minimálbéren foglalkoztatottakat fogja érinteni, akik jelentős része alacsony képzettségű. Hogy mi várható egy nagyobb méretű automatizálás után, azt jól előrevetíti a Covid-19 miatt kialakult munkaerőpiaci válság is. Ahogy az az Európai Unió Parlamentjének és Bizottságának közös minimálbér-javaslatából is kitűnik, a minimálbér szerepe a gazdasági visszaesések idején még fontosabbá válik. A Covid-19 válság különösen sújtotta azokat az ágazatokat, ahol az alacsony keresetű munkavállalók aránya nagyobb, mint például a kiskereskedelem és az idegenforgalom, és erőteljesebben hatott a hátrányos helyzetű népességcsoportokra. A fenntartható és inkluzív gazdasági fellendülés támogatásához elengedhetetlen annak biztosítása, hogy az uniós munkavállalók hozzáférhessenek a foglalkoztatási lehetőségekhez és a megfelelő minimálbérhez.¹⁶ A javaslat kiemeli továbbá azt is, hogy a gazdasági válság idején, például a Covid-19 válságban a minimálberek szerepe az alacsony bérű munkavállalók védelmében egyre fontosabbá válik, és elengedhetetlen a fenntartható és inkluzív gazdasági fellendülés támogatásához. A minimálbér kezelése hozzájárul a nemek közötti egyenlőséghez, a nemek közötti bér- és nyugdíjszakadék megszüntetéséhez, valamint a nők kiszabadításához a szegénységből.¹⁷

¹⁴ Dolgozói szegénységről és a kitörési lehetőségről – Háttéranyag a *Mit lehet tenni a dolgozói szegénység ellen? – a minimálbérkérdés unortodox útja Magyarországon* című konferenciához, Friedrich-Ebert-Stiftung, Budapest, 2015. márciusa, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/12521.pdf> (letöltés ideje: 2020. 10. 27.), 3.

¹⁵ *Munka és szegénység az EAPN állásfoglalása a dolgozói szegénységről*, 2013. november, <https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2016/01/2013-EAPN-in-work-poverty-position-paper-HU.pdf> (letöltés ideje: 2020. 10. 27.), 4.

¹⁶ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on adequate minimum wages in the European Union [SEC(2020) 362 final] - [SWD(2020) 245 final] - [SWD(2020) 246 final], 2.

¹⁷ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on adequate minimum wages in the European Union [SEC(2020) 362 final] - [SWD(2020) 245 final] - [SWD(2020) 246 final], 17.

Ezenkívül a minimálbérek a munkaerőpiacot átalakító strukturális trendek fényében is fontosak, és ezeket egyre inkább a nem szabványos és bizonytalan munka aránya jellemzi. Ezek a tendenciák a munkahelyek fokozottabb polarizációjához vezetnek, ami a legtöbb tagállamban az alacsonyan fizetett és alacsony képzettségű foglalkozások arányának növekedését, némelyikükben pedig magasabb bérkülönbségeket eredményezett.¹⁸ A minimálbér az állam általi biztosíték arra, hogy a munkavállalók egy megfelelő alapszintű jövedelmet kapjanak a munkájukért. Számos tagállamban láthattuk, hogy a jól megtárgyalt minimálbér hogyan biztosítja a munkahelyeket és igazságosságot teremt – mind a munkavállalók, mind az őket igazán értékelő vállalatok számára.¹⁹ A minimálbér szerepe, hogy egy olyan minimál standardot nyújtson, amely alá a törvényes keretek között a munkáltató a teljes foglalkoztatási viszony révén sem a teljesítmény, sem az időbér esetében nem megy. A *Létminimum és társadalmi minimum 2019 Magyarországon* című dokumentum szerint egy tipikus, azaz két aktív korú személyből és két gyermektől álló háztartás létminimumértéke 294 055 Ft-nak felelt meg. E háztartásban az egy főre jutó átlagos létminimumérték 73 514 Ft volt. A különböző háztartástípusokra érvényes egy főre számított értékek 2019-ben az 58,5 ezer és 94,8 ezer Ft közötti sávban szóródtak.²⁰ Ehhez képest a minimálbér adatok évek óta markáns emelkedést mutatnak. Igaz, amint említettük, a munkaerőpiaci helyzetet jelentős mértékben befolyásolta a munkaerőhiány is.

A jelenlegi vírushelyzet és a munkaerőpiac digitalizálódása az eddigi folyamatokat akasztja meg. Szűkülnek a lehetőségek, másrészt meglátásom szerint a munka értékének a csökkenése várható.

Véleményem szerint ez mindabból következik, ahogy az ipar 4.0 alapjai új kompetenciák megszerzését követelik meg. A sokszor egyetlen központból vagy vízfejből irányított vállalkozások átalakulnak olyan vállalkozásokká, amelyeket az alkalmazottak összessége, a partnerek, a kereskedő és különösen az ügyfelek irányítanak. Az ipar 4.0-ban a személyre szabott gyártókkal együtt fogunk gyártani és fogyasztani. Az ipar 4.0-es technológia az ellátási láncok fogalmainak összessége a fentiek alapján. Alapja a kibertechnológiai rendszerek, a tárgyak internete és a szolgáltatások internetének fogalma. Ez a szerkezet nagyszerű hozzájárulás az intelligens gyárak jövőképeinek kialakításához,²¹ a vírus miatt kialakult helyzet pedig indikátora lesz az ipari fejlődésnek. Itt középtávon láthatunk először olyan mértékű evolúciós ugrást a gazdaságban és a munkaerőpiacon, mint volt az ipari forradalom idején. Az ipari forradalom elhozta a szabadságot, és vele együtt a munka leértékelődését is. Steve Taylor pszichológus az

¹⁸ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on adequate minimum wages in the European Union [SEC(2020) 362 final] - [SWD(2020) 245 final] - [SWD(2020) 246 final], 17-18.

¹⁹ *Resetting the Future of Work Agenda: Disruption and Renewal in a Post-COVID World – White paper October 2020*, http://www3.weforum.org/docs/WEF_NES_Resetting_FOW_Agenda_2020.pdf (letöltés ideje: 2020. 10. 27.)

²⁰ Létminimum és Társadalmi minimum 2019-ben (előzetes adatok), <https://policyagenda.hu/wp-content/uploads/2020/09/L%C3%A9tminimum-%C3%A9s-t%C3%A1rsadalmi-minimum-el%C5%91zetes-adatok-2019.docx> (letöltés ideje: 2020. 11. 01.), 2.

²¹ Resul KURR: *Industry 4.0 in Terms of Industrial Relations and Its Impacts on Labour Life*, 3rd World Conference on Technology, Innovation and Entrepreneurship (WOCTINE), 590–601.

ipari forradalom következtében kialakult 40 órás munkahetet a rabszolgaság enyhébb formájának tartja. Kifejti, hogy az ipari forradalom idején az embereket szinte egész ébrenlétük idején gyárakba és malmokba börtönözték a munka tárgyaként, rettentő körülmények között dolgoztatva rettentő bérekért, és általában fiatalon meghaltak. A munkafeltételek most sokkal jobbak, legalábbis a világ gazdaságilag fejlettebb részén, teszi hozzá. De lenne még hová fejlődünk, ugyanis kiemeli, hogy még mindig nem mentünk el eléggé pozitív irányba.

Abban azért többé-kevésbé egyetérthetünk vele, hogy még mindig együtt élünk az ipari forradalom örökségével, abban a tévhitben, hogy a munka meghatároz minket és életünk elsődleges törekvése kell hogy legyen. Még mindig olyan gazdasági tárgyakként élünk, amelyek fő értéke az, amit elő tudunk állítani.²² Mondhatjuk, hogy hasonló ugrás előtt állunk, mint amikor a céheket felváltották a manufaktúrák.²³

A szakirodalom szerint a minimálbérnek két fő funkcióját különböztethetjük meg. A munkaerőpiac kínálati oldalán a minimálbérnek két elsődleges funkciót kell betöltenie. Egyrészt biztosítania kell, hogy a munkavállalók jövedelme ne essen általánosan a társadalmilag elfogadott szint alá. Ezt a funkciót nevezhetjük a minimálbér úgynevezett társadalmilag védő funkciójának. Másrészt a minimálbérnek elég motiválónak is kell lennie az alkalmazottak számára, hogy a produktív tevékenységeket aktív módon közelítsék meg. A pozitív megközelítés azonban az állami szerepvállalást is befolyásolja, mivel a minimálbér által nyújtott életszínvonalnak kedvezőbbnek kell lennie a társadalombiztosítási ellátásokon alapuló passzív megközelítéshez képest. A minimálbér ezen funkcióját gazdasági-kritikai funkciónak is nevezhetjük.²⁴

A minimálbér jogintézménye, még az erősen digitalizált gazdaságban is, teljesíti két fő funkcióját. A Trexima elemző cég tanulmánya szerint a minimálbérnek továbbra is fenn kell maradnia, mivel ez a dolgozói szegénység elleni harc egyik eszköze.²⁵

Ugyanakkor a minimálbér funkciója a munkaadók oldalán a bérszínvonal csökkentésének megakadályozása, annak elkerülése, hogy a munkáltatók egymás alá kínáljanak. Az új és idővel egyre olcsóbbá váló technológiák bevezetésével fennáll ennek a veszélye, ezért szükséges az ilyen jellegű garanciák megfogalmazása. Ha csak magyarországi adatokat nézünk, akkor a magyar kormány által vizionált háromlépcsős munkaerőpiaci digitalizáció utolsó hullámában több százezer munkahelyet fog érinteni. Az anyag ugyan nem mondja ki, de ezek jelentős része minimálbéres foglalkoztatás. Az automatizáció és az MI leginkább a szakmunkásokat és a segédmunkásokat érinti majd, ezen munkakörök várhatóan a harmadik, autonóm hullám keretében teljesen átalakulnak.

²² Steve TAYLOR: *The psychological benefits of working less*, The Conversation, <https://theconversation.com/the-psychological-benefits-of-working-less-128038> (letöltés ideje: 2020. 10. 29.)

²³ MÁTÉ Dávid Adrián: *Magyar munkajogi szabályozás fejlődéstörténeti áttekintése az ipari forradalomtól napjainkig*, Publicationes, Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, XXXVII/2, 64–83.

²⁴ *A role of minimum wage In the 4th industrial revolution – Increasing a level of minimum wage as a tool in a fight against employment polarization, precarious work and increasing poverty*. https://www.digitalfasttrack.eu/sites/default/files/public/20181127_Prague_Study_2_The_minimum_wage_and_the_4th_industrial_revolution.pdf (letöltés ideje: 2020. 10. 30.)

²⁵ Uo.

Minden harmadik szak- vagy segéd munkás munkájának a jellege meg fog változni.²⁶ Ha azonban világviszonylatban nézzük az adatokat, akkor kb. 85 millió álláshely fog megszűnni. „A 85 millió megszűnő álláshely többek között a következő foglalkozásokat érinti: adatbeviteli ügyintézők, adminisztratív és ügyvezető titkárok, szerelő és gyári munkások, ügyfélszolgálatban dolgozók, üzleti és igazgatási szolgáltatásokban dolgozók. A 97 millió új munkahely pedig egyebek mellett ezek lesznek: adatelemzők és tudósok, információbiztonsági elemzők, folyamatautomatizálási specialisták, a 'tárgyak internetének' szakértői.”²⁷ A magasabb bérekre gyakorolt nyomás (részben a minimálbér-növekedés miatt is) vezet a digitalizáció gyorsabb megvalósítása és a termelés automatizálása felé.

A minimálbér azonban azokban az esetekben tud segítséget nyújtani, amikor fennálló vagy átalakuló, de meg nem szűnő foglalkoztatási viszonyról beszélünk. A minimálbér nevében hordozza fő jellemzőjét, mely szerint az elvégzett munka olyan ellenértéke, melynél alacsonyabbat hivatalosan, teljes foglalkoztatásban az adott államban nem lehet munkaviszonyok keretében kapni. A minimálbér, ahogy ezt már említettük, egy aktív eszköz, mely többes funkcióval rendelkezik, és szükséges megőriznünk az értékét a visszalépés tilalmának megfogalmazása mellett.

Azt azonban látni kell, hogy nemcsak aktív, de passzív jellegű ellátásokra is szükség lesz. Ezek klasszikusan napjainkban még a szociális biztonsági rendszerek keretében megfogalmazott társadalombiztosítási, segélyezési ellátások vagy foglalkoztatáspolitikai juttatások.

3. Minimáljövedelem

Ha továbbfűzzük a fenti gondolatot, akkor azt kell látnunk, hogy míg a bér, így a minimálbér is egy aktív munkatevékenységért járó szerződéses juttatás, addig a jövedelem egy sokkal tágabb fogalom, mellyel az adójogi és szociális jogi rendelkezések tükrében találkozhatunk. A jövedelem valamilyen forrásból származó bevétel. Ebben a tekintetben a bér és bérjellegű juttatások is elemei a jövedelem fogalmának. De hogyan kapcsolhatjuk a minimáljövédelmet a fentiekhez? Prinz szerint a minimáljövedelem egy olyan összecsint, melynél kevesebbet senki nem kereshet egy adott földrajzi területen.²⁸ Ő elsősorban a feltétel nélküli alapjövedelemről való elhatárolásában látja a fogalmi pontosságot. Ez valóban fontos, de szükséges megnéznünk a minimálbérhez kapcsolódó viszonyát. A minimálbér az a legkisebb összeg, amelynél kevesebbet munkából származó jövedelem formájában napi 8 órás foglalkoztatással nem lehet kapni. Akkor sem, ha időberről, és akkor sem, ha teljesítményberről van szó. A minimáljövédelmet

²⁶ Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája 2020–2030, 2020. május 10.

²⁷ Eurologus: *Szociális háló nélkül nagy baj lehet a munkaerőpiac átalakulásából*, https://hvg.hu/gazdasag/20201027_Radikalisan_atalakul_a_munkaeropiac_uj_foglalkozasok_jonnek?fbclid=IwAR3eT5ZyM-nGhm0nQAltzL2HsWWQT6WkE0ZHipCWmDmUE3NtIrP1vMtzMak (letöltés ideje: 2020. 10. 30.)

²⁸ PRINZ Dániel: *Miért nem jó ötlet a feltétel nélküli alapjövedelem*, <https://qubit.hu/2019/06/13/miert-nem-jo-otlet-a-feltétel-nelküli-alapjövedelem> (letöltés ideje: 2020. 10. 30.)

leginkább a garantált jövedelem fogalmi körével tudjuk leírni, melynek gondolata már Martin Luther King beszédeiben is megjelent. Az egyes országokban, így Magyarországon is a pandémia okozta válság hozta előtérbe a témát. A Párbeszéd Mozgalom képviselői benyújtottak a Parlamentben egy olyan határozati javaslatot,²⁹ mely megfogalmazta, hogy a kormány vezesse be a válság okozta jövedelemkiesést ellensúlyozó alapjövédelmet, amely minden állampolgárnak legalább havi 100 ezer forint jövédelmet garantál. De láthatunk példát korábbi megoldásokról is. Zugló önkormányzata alkalmazott egy olyan alapjövedelem-konstrukciót, mely mindazon háztartások jövedelmét kiegészíti 26 000 Ft-ra, ahol ezt nem éri el. A kérdés egyébként folyamatosan napirenden van az Európai Unióban is. 2012 folyamán a Bizottság közleményt terjeszt elő, amelyben részletes értékelést nyújt majd az aktív befogadási stratégiák nemzeti szintű megvalósításáról, beleértve a minimáljövedelemi rendszerek hatékonyságát is, és felvázolja, miként lehet felhasználni az uniós programokat az aktív befogadás támogatására.³⁰ Mindezekon túl egy újabb európai polgári kezdeményezés hatására újabb mozgalom indult el.³¹

Látható, hogy a minimáljövedelem elsősorban garantált jövédelmet jelent. Ebben a formájában azonban feltételhez kötött ellátásról beszélünk. Ez mutatja meg a fő különbséget a minimálbérhez képest. Ezt a mérce.hu spanyol alapjövedelemről szóló cikkének a felvázolásával szeretném érzékeltetni. A spanyol kormány az új típusú koronavírus okozta szociális válság kezelésére az alábbi rendszert találta ki. A spanyol állampolgárok június 15-től igényelhetik az alapjövédelmet, ami egy egyszemélyes háztartás esetében 472 euró (163 ezer forint) lesz. Ezt az igénylő akkor kapja meg teljes összegben, ha nincs semmilyen más bevétele. De ha valaki például részmunkaidőben dolgozik ennél kevesebb bérért, a különbséget kapja meg az államtól. A többszemélyes háztartásokban személyenként 139 euróval nő az alapjövedelem küszöbértéke, maximális összege 1015 euró (350 ezer forint).³² Csak az kérelmezheti, akinek vagyona – lakóingatlanát nem számolva – nem éri el a 16 614 eurót (5,7 millió forint). Többszemélyes háztartás esetén ennek összege 46 146 euró.

Fontos azt látnunk, hogy míg a minimálbér a munkajogi, foglalkoztatáspolitikai eszközön keresztül próbálja megoldani a problémát, addig a minimál- vagy garantált jövedelem ossztársadalmi szinten a társadalomban meghatározott minimális életszínvonalhoz kapcsolódóan. A Párbeszéd megújított alapjövedelem-programja is ebbe a sorba illeszthető be.³³ Programjuk szerint alapjövedelem-programjuk 50 ezer forintot juttat a 18 év alatti gyermekek számára, 100 ezer forintra egészíti ki azok jövedelmét, akiké jelenleg nem éri el ezt a szintet, minimum 150 ezer forintot biztosít a várandós kismamák számára, és 200 ezer forintos minimálbér mellé 50 ezer forintos dolgozói

²⁹ Iromány száma: H/9792.

³⁰ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, A szegénység és társadalmi kirekesztés elleni küzdelem európai platformja, A szociális és területi kohézió európai keretrendszere.

³¹ *Start Unconditional Basic Incomes throughout the EU*, <https://eci-ubi.eu> (letöltés ideje: 2020. 10. 30.)

³² BOGANTIN Bence: *Tegnaptól igényelhetik a spanyolok az alapjövédelmet*, <https://merce.hu/2020/06/16/tegnaptol-igenyelhetik-a-spanyolok-az-alapjovedelmet/> (letöltés ideje: 2020. 10. 30.)

³³ *Lásd. Alapjövedelem 2021: Út a biztonságba – Alapjövedelem-program Magyarország számára – vitairat.*

alapjövédelmet ad a dolgozók számára, ami – lassú kivezetése miatt – egészen bruttó 510 ezer forintos keresetig növeli az alacsony és a közepes keresetű munkások jövedelmét.³⁴ Ahogy említettem, a magyar javaslat is a spanyol változatot követné. Az eddigiek alapján a minmáljövédalom a lakosság jelentős részét érintő program lenne, mely akkor bővíthető tovább, ha feltétel nélkülivé tennénk. A kérdés, hogy szükséges-e, hogy teljes mértékben alanyi jogú ellátásként definiáljuk?

4. Feltétel nélküli alapjövédalom³⁵

Vobruba *A teljes foglalkoztatás alternatívái* című könyvében részletesen ír a bérmunka társadalmának válságáról és arról, hogy a korábban elvárt teljes foglalkoztatásról végleg le kell mondani.³⁶ Három szakaszra osztja a bérmunka fejlődését: 1. az iparosodástól a 20. század közepéig tartó korszak, mely során a természetbeli jövedelmek helyett pénzjövédelmek kerültek előtérbe, 2. a 2. világháborútól a 21. századig terjedő időszakban a juttatások a bérmunkához és a fizetésekhez köthetők, 3. a jövőben a társadalom tagjai inkább több, egymást kiegészítő jövedelemforrásból fedezik az igényeiket. Vobruba alternatívát adott a bérmunka krízisére, a kilencvenes években a keresőtevékenységgel kombinált alapjövédalom gondolata került előtérbe, amely az ún. kettős gazdaságot jelenti. A kettős gazdaság képviselői szerint a gyenge teljesítőképeségűek vagy munka nélkül maradtak újra integrálódhatnak a munkaerőpiacra, és ettől remélik, hogy a szegénység szegregációs hatása visszaszorul. Vobruba munkásságában „*kibontakozó új típusú vegyes jövedelmű gazdaságban a saját munka kap mind nagyobb helyet a jövedelemszerkezetben, miközben a szociális ellátórendszernek az alapjövédalom garantálásában játszott szerepe fokozatosan visszaszorul*”. A jövő gazdaságának kialakításáról alkotott képnek viszont igenis része az alapjövédalom. Az egyik legélénkebb vita középpontjában áll, mely a digitalizáció és robotizáció által életre keltett kihívások egyik lehetséges eszköze.³⁷ A konstrukció lehetőségével az Európai Parlament által az Európai Bizottságnak írt, a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról szóló ajánlásának 44. pontjában foglalkozik. Az Európai Parlament kéri a Bizottságot, hogy elemezze a különféle lehetséges forgatókönyveket, valamint azok következményeit a tagállamok szociális biztonsági rendszereinek életképességére nézve. A dokumentum azt a nézetet vallja, hogy inkluzív vitát kell kezdeni az új foglalkoztatási modellekről, valamint adó- és társadalombiztosítási rendszereinknek a megfelelő jövedelemszint melletti fenntarthatóságáról, ideértve egy általános alapfizetés esetleges

³⁴ Uo.

³⁵ Ennek a fejezetnek az alapvonalait a MÉLYPATAKI Gábor, LIPTÁK Katalin: *i. m.* tartalmazza részletesebben.

³⁶ G. VOBRUBA: *Alternativen zur Vollbeschäftigung: Die Transformation von Arbeit und Einkommen*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2000.

³⁷ Sergio PABA, Giovanni SOLINAS: *In Favour of Machines (But Not Forgetting the Workers): Some Considerations on the Fourth Industrial Revolution = Working in Digital and Smart Organizations*, szerk. Edoardo ALES et al., Palgrave MacMillan(e-book), 39–64.; ARTNER Annamária: *A technológiai változások és a munka*, Munkaügyi Szemle, 2019/4, 6–13.

bevezetését is. A közelmúltban számos kísérlet történt, így például Finnországban is,³⁸ de korábban több holland város is próbálkozott a megvalósítással.

Miként fent is említettem, az alapjövedelem vagy minimáljövedelem konstrukciója a dolgozói szegénység és a társadalmi szintű kiszolgáltatottság megszüntetésére tett kísérlet. Az alapjövedelem esetében az egyik fő kérdés napjainkban már nem az, hogy szükséges-e, hanem az, hogy feltétel nélküli legyen-e vagy feltételekhez kötött. A legelfogultabb hívei, köztük Párijs is azt hangsúlyozza, hogy az alapjövedelemnek feltétel nélkülinek kell lennie, mert csak ez foglalja magában azt a lehetőséget, mely biztosítja az egyén szabadságát és csökkenti a kiszolgáltatottságát a munkaerőpiacon.³⁹ Az alapjövedelem alanyi jogon járó ellátásként fogalmazódik meg, mely állampolgári alapon járna. Ha ezt átültetjük az eddigi elemzésünkbe, akkor azon köztes élethelyzetek áthidalása kapcsán merül fel a konstrukció, mely a digitalizáció miatt a munkájukat vesztett személyeken való segítséget jelentené. Felmerülhet a kérdés azonban, ha minden munkavállaló potenciális veszélyeztetett amiatt, hogy elveszítheti állását, akkor miért ne lehetne mindenkire kiterjeszteni a feltétel nélküli alapjövédelmet? A technológiai változás új kompetenciák megszerzését követeli majd, de az elhúzódó járvány esetében is megfigyelhető lesz ilyen irányú elmozdulás. A kérdés, ami előhívta az alapjövedelem kérdését, azon belül is a feltétel nélküli alapjövedelem kérdését, hogy az államok egyelőre nem tudnak választ adni arra, hogy főleg az új technológia, de akár a pandémia okozta szociális válságot hogyan kezeljék majd.

A kérdés annyiban talán jogos lehet, hogy nem fog mindenki elsőre beleférni a képzési programokba. Illetve lesznek, akiknek hosszabb időre lesz szükségük a munkaerőpiacra való áttéréshez. Itt tipikusan a magasan és alacsonyan kvalifikált munkaerő kettősségéről kell beszélnünk. Tipikusan azoknak lehet szükségük több időre, akik még az alapkompenciákkal sem rendelkeznek. Az ő szempontjukból kiemelten fontos lehet a megélhetésük biztosítása okán. A konstrukciót mindenképpen szükséges átgondolni, ugyanis hiába emeljük ki, hogy a vállalati társadalmi felelősségvállalás (CSR), a társadalmi közfelelősség-vállalás (PSR)⁴⁰ és a life long learning (LLL) hármasa lesz a meghatározó, amit szükséges új alanyi jogon járó jövedelemmel kiegészíteni, ha a magánszektor és főleg az állami teherbíró képesség nem lesz képes ennek a megvalósítására.

De mi is definíciószerűen a feltétel nélküli alapjövedelem? Az alapjövedelem olyan jövedelem, amelyet egy politikai közösség valamennyi tagja számára egyéni alapon biztosít, anyagi helyzettől függetlenül és munkakötelezettség nélkül.⁴¹ A jövedelem ebben az esetben juttatás formáját jelenti. Olyan, pénzben nyújtott támogatás, amelyben nincs kikötve sem a fogyasztás ideje, sem annak célja. A legtöbb változatban nem helyettesíti, hanem kiegészíti az olyan természetbeni juttatásokat, mint az ingyenes oktatás vagy az alapvető egészségbiztosítás. Az ilyen juttatás formája mindig csak pénzben történhet, és

³⁸ Lásd bővebben: POGÁTSÁ Zoltán: *A feltétel nélküli alapjövedelem értelme és a finn kísérlet haszontalansága*, Észak, <https://www.eszak.org/2019/02/17/pogatsa-zoltan-a-feltétel-nelkuli-alapjövedelem-ertelme-es-a-finn-kiserlet-haszontalansaga/> (letöltés ideje: 2020. 10. 31.)

³⁹ Philippe VAN PARIJS: *Alapjövedelem: egy egyszerű és erőteljes gondolat a huszonegyedik század számára*, Esély, 2010/5, 9–41.

⁴⁰ JAKAB Nóra, RÁCZI Zsófia: *Issues of Public Social Responsibility in Great Britain and Hungary*, Zbornik Radova Pravni Fakultet (Novi Sad), 2019/2, 603–617.

⁴¹ VAN PARIJS: *i. m.*, 5.

nem ronthatja le a természetbeni ellátások minőségét. A kifizetett jövedelem célja, hogy a társadalom tagjainak a jövedelem útján nagyobb szabadságot adjon. Olyan szabadságot, mely nem kényszeríti be őket olyan döntésekbe, amelyeket egyébként nem vállalna.

Az alapjövedelem pártolói a fogyasztási típusú adókból látják finanszírozhatónak a rendszert, ami több és további kérdést is felvet. Ha a digitális technológia miatt tömegesen veszítik el az emberek a munkájukat, akkor valószínűleg a fogyasztás is csökkenni fog. Hirtelen apadó adóbevételből kellene megvalósítani a teljes rendszer finanszírozását. Annyi bizonyosan elmondható, hogy a feltétel nélküli alapjövedelem egymagában önálló szociális rendszerként nem fog megvalósulni. Azt azonban hozzá kell tenni, hogy a benne rejlő szociális gondolatot mindenképpen fontos kiemelni. A jövő ellátórendszerében egy megfelelően balanszírozott rendszerben az ellátások arányát szükséges lehet áttolni az ideiglenes, átmeneti időszakokra alkalmazott alanyi jogú ellátások irányába. Nem feltétlenül kell hogy az ellátórendszer fő karakterét adják, de a jövő munkavállalóinak és álláskeresőinek szükségük lesz ezekre a megoldásokra, hogy megtalálják a helyüket az új munkaerőpiaci struktúrában.

6. Összegzés

A fentiekben vázolt három eszköz képes valamilyen formában kezelni a dolgozói szegénységet, vagy éppen a pandémia vagy a technológiai fejlődés jelentette kihívásokat. Ezek az eszközök azonban nem külön-külön fognak sikert elérni, hanem megfelelő kombinációban. Scott Galloway egy, a BBC által készített riportban kifejti, hogy „*az üzleti világon túl a világvárvány feltárta és felgyorsította a jövedelem, az életmód és a lehetőségek közötti jelentős különbségeket. A munkásosztályba tartozó embereket elbocsátották, vagy – ha 'alapvető munkavállalóknak' tartják őket – arra kényszerültek, hogy minimálbérért kockáztassák életüket. Miközben az irodai dolgozók külvárosi otthonaikba költöztek, és folyamatosan gyűjtötték 100 000 dolláros jövedelmüket. Vajon az a nemzedék, amely nagykorúvá vált egy ilyen világban, elutasítja az azt létrehozó rendszert, szorgalmazza a reformot, vagy eldönti, hogy a kíméletlen verseny az egyetlen remény?*” A fenti idézet ugyan kissé általánosító, de jól prezentálja azt, hogy jelen helyzetben egy folyamatról beszélünk, mely a gazdasági válsággal kezdődik és egy foglalkoztatási és szociális válságban folytatódik, amely pedig a társadalom térszerkezetét változtatja meg. Nagyobb szükség van most a szolidaritás alapelveire, mint korábban. Véleményem szerint az eddig ismertetett eszközök megfelelő kombinációjára van szükség, és fontos, hogy tanuljunk, nemcsak az egyén, de a társadalom szintjén is. A járvány és a későbbiekben a technológia által előidézett élethelyzetek klasszikus elveken nyugvó, de újszerű megoldásokat is megkívánnak. Egyelőre azonban nem a jelenlegi szociális háló helyett, hanem mellette. Kulcskérdés az, hogy az a szociális űr, amelyet a minimálbér hagy maga után, hogyan foltozható be a minimáljövedelem intézkedéseivel. Azon intézkedéseivel, melyek inkább teszik hasonlatossá rászorultsági alapú segélyezési ellátásokhoz, ha a fő keretrendszert vizsgáljuk. További kérdés, hogy mit diktál az egyenlőség alapelve? Akkor szolgáljuk-e, ha mindenkinek próbálunk biztosítani alap megélhetési szintet, de ehhez pénzeszközt csak annak biztosítunk, akinek

nincs elegendő? Így lesz egyenlő a társadalom többi tagjával, vagy akkor beszélhetünk egyenlőségről, ha a társadalom minden tagjának ugyanannyit adunk?

A kérdésnek azonban nemcsak a szociális jogi oldalát kell néznünk, hanem a költségvetési oldalát is. Mekkora az a teherbíró képesség, amelyre az állam képes? A minimálbér-szabályozás esetében ugyan ez kevésbé értelmezhető, mivel azt nem az állam finanszírozza. Éppen ezért a legolcsóbb forma, ha az állam aktív eszközökkel segíti elő a minimálbér-szabályozást. A másik két megoldásnak vannak költségvonzatai, hiszen amíg a minimálbér inkább egy magányos munkajogi-foglalkoztatáspolitikai eszköz, addig a minimáljövedelem koncepciója inkább egy komplex rendszer vagy rendszerelem. Ha a spanyol alapjövedelem számaiból indulunk ki, a 850 ezer háztartást érintő rendszerre vonatkoztatva az intézkedés éves költségvetési vonzatát 3 milliárd euróra becsülik.⁴² A feltétel nélküli alapjövedelem bevezetése pedig ennek a többszöröse lenne. Az államok preferenciáit a költségvetési hatások is érinteni fogják, melyek a kialakult szociális válságkezelés metódusát fogják befolyásolni, ami pedig szorosan kapcsolódik a gazdaságpolitikához.

Irodalomjegyzék

1. ARTNER Annamária: A technológiai változások és a munka, *Munkaügyi Szemle*, 2019/4.
2. A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A szegénység és társadalmi ki-rekesztés elleni küzdelem európai platformja. A szociális és területi kohézió európai keretrendszere.
3. A role of minimum wage In the 4th industrial revolution- Increasing a level of minimum wage as a tool in a fight against employment polarization, precarious work and increasing poverty, https://www.digitalfasttrack.eu/sites/default/files/public/20181127_Prague_Study_2_The_minimum_wage_and_the_4th_industrial_revolution.pdf
4. Alapjövedelem 2021: Út a biztonságba – *Alapjövedelem-program Magyarország számára* – vitairat
5. BOGANTIN Bence: *Tegnaptól igényelhetik a spanyolok az alapjövedelemet*, <https://merce.hu/2020/06/16/tegnaptol-igenyelhetik-a-spanyolok-az-alapjovedelmet/>
6. Eurologus: *Szociális háló nélkül nagy baj lehet a munkaerőpiac átalakulásából*, https://hvg.hu/gazdasag/20201027_Radikalisan_atalakul_a_munkaeropiac_uj_foglalkozasok_jonnek?fbclid=IwAR3eT5ZyM-nGhm0nQAltzL2HsWWQT6WkE0ZHipCWmDmUE3NtIrP1vMtzMak
7. *Genfben bevezetik a minimálbért, átszámítva havi 1,3 millió forintot*, <https://24.hu/kulfold/2020/09/28/genf-minimalber-szavazas/>; Mise en œuvre de la loi sur le salaire minimum dans le canton de Genève, in: <https://www.ge.ch/document/mise-oeuvre-loi-salaire-minimum-canton-geneve>
8. GYULAVÁRI Tamás (szerk.): *Munkajog*, ELTE Eötvös, Budapest, 2013.

⁴² BOGANTIN: *i. m.*, oldalszám nélkül.

9. *Háttéranyag a „Mit lehet tenni a dolgozói szegénység ellen? – a minimálbérkérdés unortodox útja Magyarországon” című konferenciához*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Budapest, 2015. márciusa, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/12521.pdf>
10. *Havi 1200 euró munka nélkül – Németországban is elindul a nagy kísérlet*, <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200820/havi-1200-euro-munka-nelkul-nemetorszagban-is-indul-a-nagy-kiserlet-445568>
11. *Alapjövedelem és koronavírus*, <https://ujegyenloseg.hu/alapjovedelem-es-koronavirus/>
12. ILO 26. sz. egyezmény.
13. 14. JAKAB Nóra, RÁCZI Zsófia: *Issues of Public Social Responsibility in Great Britain and Hungary*, Zbornik Radova Pravni Fakultet (Novi Sad) 2019/2.
15. KURT, Resul: *Industry 4.0 in Terms of Industrial Relations and Its Impacts on Labour Life*, 3rd World Conference on Technology, Innovation and Entrepreneurship (WOCTINE).
16. *Létminimum és Társadalmi minimum 2019-ben (előzetes adatok)*, <https://policyagenda.hu/wp-content/uploads/2020/09/L%C3%A9tminimum-%C3%A9s-t%C3%A1rsadalmi-minimum-el%C5%91zetes-adatok-2019.docx>
17. *Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája 2020–2030*, 2020. május 10.
18. MÁTÉ Dávid Adrián: *Magyar munkajogi szabályozás fejlődéstörténeti áttekintése az ipari forradalomtól napjainkig*, Publicationes, Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, XXXVII/2.
19. MÉLYPATAKI Gábor, LIPTÁK Katalin: *Munkajogi és gazdasági kihívások a jövő munkaerőpiacán*, International Journal of Engineering and Management Sciences/ Műszaki és Menedzsment Tudományi Közlemények, 2020/1.
20. *Minimum wages, July 2010 and July 2020*, [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Minimum_wages,_July_2010_and_July_2020_\(EUR_per_month_and_%25\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Minimum_wages,_July_2010_and_July_2020_(EUR_per_month_and_%25).png)
21. *Munka és szegénység az EAPN állásfoglalása a dolgozói szegénységről*, 2013. november, <https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2016/01/2013-EAPN-in-work-poverty-position-paper-HU.pdf>
22. NYERGES Éva: *Az állam gazdasági jogalkotásának céljai és hatásai a bérszintekre: a minimálbér és garantált bérminimum aktuális kérdései = A gazdasági jogalkotás aktuális kérdései*, szerk. GLAVANITS Judit, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.
23. PABA, Sergio, SOLINAS, Giovanni: *In Favour of Machines (But Not Forgetting the Workers): Some Considerations on the Fourth Industrial Revolution= Working in Digital and Smart Organizations*, szerk. ALES, Edoardo et al., Palgrave MacMillan(e-book);
24. PISSARIDES, Christopher : *The Future of Work in Europe*, https://ec.europa.eu/economy_finance/bef2019/press/documents/pissarides_tps_speech_en.pdf (2020. 09. 05.); Európai Unió Parlamentjének Jelentés a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról [2015/2103(INL)], 44. pont.
25. POGÁTSÁ Zoltán: *A feltétel nélküli alapjövedelem értelme és a finn kísérlet haszontalansága*, Észak, <https://www.eszak.org/2019/02/17/pogatsa-zoltan-a-feltetel-nelkuli-alapjovedelem-ertelme-es-a-finn-kiserlet-haszontalansaga/>
26. PRINZ Dániel: *Miért nem jó ötlet a feltétel nélküli alapjövedelem*, <https://qubit.hu/2019/06/13/miert-nem-jo-otlet-a-feltetel-nelkuli-alapjovedelem>
27. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on adequate minimum wages in the European Union [SEC(2020) 362 final] – [SWD(2020) 245 final] – [SWD(2020) 246 final]

28. PRUGBERGER Tamás, CSÁK Csilla, TÓTH Hilda: *Hungarian legal regulation of workers' guaranteed payments in cases of employer insolvency – A review in the light of EC Directive 80/987*, South-East Europe Review for Labour and Social Affairs, 2002/2.
29. *Resetting the Future of Work Agenda: Disruption and Renewa in a Post-COVID World* – White paper october 2020, http://www3.weforum.org/docs/WEF_NES_Resetting_FOW_Agenda_2020.pdf
30. *Start Unconditional Basic Incomes throughout the EU*, <https://eci-ubi.eu>
31. TAYLOR, Steve: *The psychological benefits of working less*, *The Conversation*, <https://theconversation.com/the-psychological-benefits-of-working-less-128038>
32. VALLASEK Magdolna: *Digitalizáció a munkajogban, munkavállalók a közösségi oldalakon – adatvédelem, szabályozás és dilemmák*, Symbolon, 2018/34.
33. VALLASEK Magdolna: *Digitális munkahely – a jövő munkahelye?*, Symbolon, 2019/36.
34. VAN PARIJS, Philippe: *Alapjövedelem: egy egyszerű és erőteljes gondolat a huszonegyedik század számára*, Esély, 2010/5.
35. VON LEYEN, Ursula: State of the Union, Parliament Plenary Brussels, 16 September 2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_20_1655.